

Zapora, czyli powrót bohatera

Tomasz Sudol

Komunistyczna prasa pisała o nim jako o „kontynuatorze ideologii i metod hitlerowskich”, dowódcy „bandy WiN”. Mimo to legenda o bohaterskim majorze zdołała przetrwać okres PRL, a po upadku komunizmu stało się możliwe przywrócenie pamięci o nim w całym społeczeństwie. Film dokumentalny *Zapora* to jeden z kroków na drodze przywracania tej pamięci.

Film w reżyserii Konrada Starczewskiego, pierwsza tego typu produkcja IPN – przedstawia historię mjr. Hieronima Dekutowskiego na podstawie wspomnień jego podkomendnych, przyjaciół i członków rodziny. Ze wspomnień tych wyłania się obraz człowieka o wielkim harcie ducha, upartego i wymagającego, ale jednocześnie wrażliwego i marzącego o normalnym życiu.

Prace nad filmem trwały od października 2013 do lutego 2016 roku. Najwięcej czasu pochłonęło poszukiwanie świadków historii i docieranie do nich. Dzięki Mirosławowi Widlickiemu udało się odnaleźć Zygmunta Godlesia „Dębskiego” z Obwodu Radzymin AK, który brał udział w odbiorze zrzutu z „Zaporą” na placówce zrzutowej „Garnek” pod Wyżkowem. W filmie pojawiają się też byli żołnierze „Zapory”: Marian Pawełczak „Morwa”, Zbigniew Matysiak „Kowboj”, Zdzisław Harasim „Kwiatek” oraz Konrad Strycharczyk „Słowik”. Opisuja, jak zapamiętali „Starego” (tak nazywali „Zaporę” jego podkomendni), jakim był dowódcą w boju i jaką

Rówieśnik niepodległej Polski (1918), Hieronim Dekutowski we wrześniu 1939 roku opuścił swoje rodzinne miasto Tarnobrzeg i udał się do Lwowa, prawdopodobnie z zamiarem ochotniczego wstąpienia w szeregi Wojska Polskiego. Zachowane źródła nie wskazują jednak, by udało mu się wziąć udział w walkach z Niemcami. We Lwowie przeżył pierwsze tygodnie okupacji sowieckiej, po czym na początku października wyruszył w drogę z grupą wojskowych, wraz z którą, podążając przez Skole i dalej przez Bieszczady Wschodnie, przekroczył granicę węgierską. Dalszy szlak Dekutowskiego wiódł przez Budapeszt, Balkany, Włochy i Francję, gdzie wstąpił do polskiego wojska. W czerwcu 1940 roku został ewakuowany do Wielkiej Brytanii, gdzie kontynuował służbę wojskową. W kwietniu 1942 roku zgłosił się ochotniczo na kurs cichociemnych. Przeszedł intensywne szkolenie dywersyjne i w marcu 1943 roku został zaprzysiężony. To właśnie wówczas obrał sobie pseudonim „Zapora”. Do kraju został zrzucony w ramach operacji „Neon I” w nocy z 16 na 17 września 1943 roku. Skierowany do pracy konspiracyjnej w Kedywie w Okręgu Lublin AK, początkowo na Zamojszczyźnie, a od początku 1944 roku na Lubelszczyźnie. Był jednym z najlepszych dowódców partyzanckich, jego oddział przeprowadził kilkadziesiąt akcji przeciwko niemieckiemu okupantowi. W latach 1945–1947 stał na czele zgrupowania walczącego z narzuconą Polce władzą

komunistyczną. Aresztowany we wrześniu 1947 roku w trakcie próby ewakuacji z kraju na Zachód, trafił do więzienia przy ul. Rakowieckiej w Warszawie. W procesie z listopada 1948 roku został skazany na siedmiokrotną karę śmierci. Wyrok wykonano 7 marca 1949 roku o 19.00.

estymą darzyli go jego żołnierze oraz społeczność Lubelszczyzny. Ich partyzanckie wspomnienia uzupełnia relacja gen. bryg. Janusza Brochwicz-Lewińskiego, który walczył w szeregach partyzantki AK na Lubelszczyźnie i przez krótki czas współpracował z samym „Zaporą”.

Relacja Teresy Partyki-Gaj to opowieść o „Zaporze” jako człowieku wrażliwym, o uczuciach i miłości, które przerwała powojenna zawierucha. Z kolei dwóch żołnierzy powojennego podziemia niepodległościowego: Wacław Sikorski „Bocian” (WiN) oraz Ignacy Sarnecki „Przybysz”, „Lopek”, „Kruk” (ROAK), którzy przebywali w więzieniu na warszawskim Mokotowie, opowiadają o pobycie w nim „Zapory” i jego ostatnich chwilach życia. W filmie pojawia się również Krystyna Frąszczak, córka siostrzenicy „Zapory”, która we wrześniu ubiegłego roku wraz z mężem Stanisławem założyła Fundację im. Hieronima Dekutowskiego „Zapory”, której celem mają być różnego rodzaju inicjatywy edukacyjne związane z upamiętnianiem Żołnierzy Wyklętych, w tym Dekutowskiego. Wypowiedzi świadków historii przeplatają się z wypowiedziami ekspertów: dr. Henryka Piskunowicza, dr. Sławomira Poleszaka oraz dr. hab. Krzysztofa Szwagrzyka.

Ogromnym walorem filmu jest wykorzystana ikonografia. To ponad 150 zdjęć, w tym wiele nieznanych, pochodzących ze zbiorów prywatnych oraz m.in. archiwum IPN, Archiwum Państwowego w Lublinie, Studium Polski Podziemnej w Londynie czy Hoover Institution Archives (USA). Prezentowane są też liczne dokumenty wytworzone przez podziemie AK/DSZ/WiN oraz komunistyczny aparat bezpieczeństwa.

W filmie pojawiają się również mało znane fragmenty archiwalnych kronik filmowych ze zbiorów FilMOTEKI Narodowej, m.in. ilustrujące wejście Sowietów do Lublina w lipcu 1944 roku, komunistyczne amnestie z 1945 i 1946 roku czy ogłoszenie wyborów styczeniowych 1947 roku.

Świadkowie historii opisują cztery boje, w tym dwa z Niemcami w 1944 roku: pod Krężnicą Okrągłą (15 maja) i pod Kożuchówką (18 lipca) oraz dwa starcia z komunistami w 1946 roku: pod Świtakami koło Grębowa (2 sierpnia 1946 roku) oraz pod Ostrowami Tuszowskimi (8 sierpnia). Ich zilustrowaniu służą animacje komputerowe, przy których opracowaniu wykorzystano dokumenty archiwalne i relacje kombatantów. 🇵🇵

Tomasz Sudoł – historyk, pracownik Biura Edukacji Publicznej IPN, współscenarzysta (z Konradem Starczewskim i Maciejem Żuczkowskim) filmu *Zapora*

ZNAJ Znak™

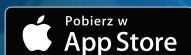
GRA EDUKACYJNA

**Historia Polski 1918–1989
w 133 symbolach**

Nowe wydanie gry *ZnajZnak* już w sprzedaży!
Gra jest dostępna także w wersji elektronicznej:
Zagraj w *ZnajZnak* – Na prąd na Facebooku
lub pobierz na swój smartfon

Więcej szczegółów na
ZNAJZNAK.PL

Apple and the Apple logo are trademarks of Apple Inc., registered in the U.S. and other countries.
App Store is a service mark of Apple Inc. Android, Google Play and the Google Play logo are trademarks of Google Inc.

**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**